

5698 JIŁ
1938 ROK

Cykmahynyn segiziñci jily

ONEKIŃCI BITIK.
ZESZYT 12-ty

KARAJ AWAZY

WACHTŁYK KARAJ TIŁDE

JARYKKA CYHARDY ALEKSANDER MARDKOWICZ
ŁUCKADA

„KARAJ AWAZY” (GŁOS KARAIMA), PISMO W JĘZYKU KARAIMSKIM
WYDAWCA ALEKSANDER MARDKOWICZ
ŁUCK, JAGIELLOŃSKA 95.

SYJYNDYRMAHY BU BITIKNIN:

	J a n
1. On jił	1
2. Ne tujulady?	2—4
3. <i>Jaakow Malecki</i> . Jazdahy kiečiadia	4
4. <i>Sergiusz Rudkowski</i> : 1. Sormaklar da karuwlar, 2. Maci kyrylady	5
5. <i>R. Zarach Zarachowicz</i> . Konaktyhy Hadzy-Babanyň Halicte .	6—8
6. Bitik da karuw	9—12a
7. Moedler da janhajlar 5699 jiłda	12a

J A N H Y B I T I K

Uzaktiwil zamanda baslanyr bastyrmahy bitiknin

J I R C A T Y R Y N D A

ystyrmahy jirlarynyn A. *MARDKOWICZNIN (KOKIZOWNUN)*, kajсылar ornatkan edler „Karaj Awazynda" da cyktylar jarykka ajryc kitablarba.

Klewciŕ kabul etme ol bitikni cykkanynda jarykka koľhandylar bildirme bunun icin tiziwcini (Łuck, Jagiellońska 95)

Bahasy bitiknin bolur zł. 2,50.

KARAJ AWAZY

ONEKIŃCI BITIK, CYKTY CIRIK AJYNDA 5698 (1938) JIŁNYN. JARYKKA CYHARDY ALEKSANDER MARDKOWICZ ŁUCKADA (JAGIELLOŃSKA 95)

ON JIŁ.

11-ci kininde 9-cu ajynyn bu (1938) jiłnyn tołady on jił oł unutulmahan kinden, ingres-kininden, kajsynda Hachan Hadży Seraja Szapszał umma ałnynda ałdy ez kołuna kendermehin karaj dzymatłarnyn bu bijlikte.

On jił tirliginde adamnyn — bu kicitiwił tışem zaman; tirliginde ulusnun bu ancak kezjumcuk. Wałe ulusnunda tirliginde boład andij wahdałar, kacan tasmahynda kyska zamannyn kep nerseler kyłynad da ałsynad. Bu on jiłlykta kep is, ulıu da kerekli isler, kylyndy karaj arasynda da karaj fajdasyna. Kylyndyılar aılar tabu etedohac Kenderiw-cimizge, kylyndyılar anyn usuba da zachmetibe.

Baıkuwu byla ez szeminin chaz biliw jesinin baıkytty oł szemin Karajłarnyn da kergizdi bizge tigeł ornumuznu uruwu arasynda tirk uluslarnyn. Anyn kajhysyba tizigen edler da mohorlıhan kałdyılar bijlik resimleri karaj dzymatłarnyn. Kep zachmet kojdu da kep ocaha tekti Basymyz ystyradohac awaıhy nerseler-eksponatlar, kajsyılar bunjatyn kyładlar karaj muzeumnun, ne hali kondarylad Trokta. Ernegi byla ucmakly „adzy babanyň” A. Firkowicznin, kajsy jarym tirligin asyrdy jirak jollarda, ołda, ajamajdohac chałyn, kep forlar kekti joınu tantarawly kyryjlarha da halide tabuıady joıda—kutlu kajtsyn ez ornuna!—sahys byla tapma da abrama any ne kałdy askan tirliginden ulusumuznun.

Awur zamanda bergendi Hadży Seraja Szapszałga turma ałnynda karaj ulusnun, kajsyn ancak bijiktegi kic boıaıhyjdy kajyrma joıuna jarlyhasnyn. Wałe ne jatad kołunda adamnyn, ne boıalad tapma teren us, ne boıalad kyılma kertı siwerlik da ulıu klek, — baryn any uzunlıhunda bu on awur jiłlarnyn kinden kinge kyıdy da kyılad Hachan Seraja Szapszał. Aıaj necik cynykkan edi kyılma boıhanynda kep jiılar Hachanyba krymly da rus Karajłarnyn Gezlewde. Jocht anda kenešcileri, jocht bolusuwcuıary; bar ikni elted' ez inleri isne. Isi katyn siwmejdı cuwnu, kacad tit etmekten.

Sahynadohoc bunu kyska sezde ałnynda kininin bu onjiıly jowel-nin, yryn karaj dzanymyzdan cahyrabiz:

— Jiz jił tiri bolsun bizge Hermetli Hachanymyz Hadży Seraja Szapszał!

NE TUJULAD?...

Karajlar ceriw kerekterine. Tiri bolabiz zamanlarda, kacan tynçlyk da jachsy sewara chantyklar arasynda tahylad inçke cac isne. Bigin jatabiz jukuha tynçlykta da tandasynda—kim bileđ! Tynçsyzlyk jerde chaz ot sařada; kajdas bastanad, da muna jeř eted' uckunnu jirak ot orundan... Anyn icin basyna bijlik kajhyřarnyn cyhady kajhy kiptemegi icin ceriw anyklyknyn har awur ucurha.

Dahy biliwlidi ki haligi ceriwlerde tiwiř ot jan kiçlirekti, kajсы kergized' uřurak tuwuřuk urusta, ancak ot, kajсы edirek jasanhandy, kajсы tutad kořunda janhyrak sawut. Anřajdohac uřuřuhun bu iřnin, Karajlar ořturadohanlar Lech-bijlikte, baska ez borcundan kařkanřama bu jerni, kajсы sanajřlar ez tuwhan jeribe, sondrahy tamcysynadejin kanynyn, — hadirder, ez kici chařy kere, boluřlukka keřme isinde arttyrmahynyn ceriw-sawutnun.

Bu sahyřba dzymatřary Karajřarnyn Łuckada, Halicte, Wilnada da Trokta jarhu jardyřlar jasak eřtme uzunřuhunda bir jiřnyn, bu kawwanaba ki ystyrhan achcaha satynařma ceriw sawutnu keregine armijanyn. Kořu dzomartynyn bos kařmajdy. Syjy Karajnyn bujurad biřge kyřma baryn ne chařymyzda. Isanabiz, ki ařaj kyřynyr, da ujatta kařmabiz.

Karaj muzeumu. Ocahasya bijlik chaznanyn kondaryřad Trokta iwi karaj muzeumnun. Anda ystyrhan bolur bary ne kajyryřad kulturasynda Karajřarnyn, ařaj manynda sahyřnyn, necik nersenin.

Kep eksponatřar ot muzeumga ystyrhandy zachmetibe Hachannyn Seraja Szapsařnyn da ot zamanhadejin, kacan iwi muzeumnun anyk bolur, tabuřady ořturus-ornunda Hachannyn. Isanabiz, ki bolřa acyk esigi ot janhy muzeumnun, sany eksponatřarnyn terk eser, da kelir zaman, kacan ot bolur ocahya biliwnin Karajřar icin.

Borcudu har Karajnyn ornatma ot muzeumda tabuřadohan anyn kořunda kart jazyřarny da bartirli sahyřnyn askan zamanřarnyn. Anda har nerse bolur abrahan taslyktan, anda ot tabuřur ez ornunda da bahasy anyn on keret artar.

Kari biz, ari ařar. Biliwli edi awařdan, ki Rabbatřar uřuřtřar semit butahyndan. Ařarnyn kyřlyřary, ařarnyn us-kajyrmahy, bitin ařarnyn tirligi kergiziredi ařarnyn ajryçtyhyn.

Da mun keldi wahdasy asimilacijanyn. Kařařary ghettonun uwařdyřlar, Rabbatřar chaz azat uřus turduřlar janynda jat ummařarnyn. Jaryřatkan Rabbatřar boluřmadřlar da křemedřer besteme sahyřny, ki ařar arasynda da ot uřus arasynda, jeri isne kajsynyn ořturadřlar, jatađ tipsiz darjasy rasa ajryçtyknyn. Bu kawwanaba basadřlar ařar kondarma tirligi kipriřer ezleri arasynda da iwbijřeri arasynda ařarnyn.

Baslyhy da jořu uřusnun—tunuk nerse. Bu manda biliw az kacan kerinedi ez aruw susunda; barca ot bigined' da kuřluk eted' bu-mo ot-mo keregine uřusnun da zamannyn. Da mun tabuřduřlar Rabbatřar arasynda biliw-jesřiřeri (ařardan sahyřnybiz bunda Fishberg'ni), kajsyřlar askartadřlar, ki Rabbatřar tiwiřdřer uřus, chaz birligi kannyn da kulturany; ařarny bařařady ancak din. Jarykty, ki bundij teoriya acad awřak tiz kerekterine asimilacijanyn.

Cekřejdohac bu ken da awřak sormakny tarrak kemine baslyhyn Rabbatřarnyn, ořturadohanřarnyn Lech-bijlikte, kerebiz, ki uchu-

hanlary ałarnyn (Gumplowicz, Schipper da ezgeler) kondaradlar kipri bundahy Rabbanlar arasynda da tirk utuslar arasynda. Askartadlar alar, ki artyksy bundahy Rabbanlarnyn bastyk aldy Chozarlardan. Bunda keled' sormak: nedi sibbasy bunun, ki Rabbanlar sezlemejdler tirkca (chaz Karajlar), ancak sezlejder cajnahan niemic tilbe (zargonba)?

Uturu bunar alar anlatadlar, ki baska Rabbanlardan — Chozarlardan, kelgenlerden tan-taraftan, ocarlandlar bu jerlerde Rabbanlar, sirgenler Niemic-jerlerden, da bular sezleredler niemicca. Sondrahytar edler artyk uchuhanlar da jaryktatkanlar necik ol Chozarlar, da bular lakkabladlar enese tilin etol niemic Rabbanlarnyn, unutadohac tilin atalarnyn.

Bu teoriya tikkendi kara ipbe ak keten isne. Wale ol kergized', ki Rabbanlar, kiplejdohac bir kolba cyrlahyn sizonizmyn, kajsynyn kawwanasyd jomdarma tozulhan ulusnu anyn awaldahy jerinde, — ekinji kolba karmajdlar barcajartyn, izdejdozac jat utuslar arasynda „ezinkilerin” ol kacanes oncalahan, wale hali jana sirgen ulusnun.

Da mun jolu Rabbanlarnyn da Karajlarnyn hanuz bir for jolhusundu. Biz, tajanadozac tilimiz isne da tanyklyklar isne, kathan awal-dan, tutabiz ki cyhabiz Chozarlardan; da Rabbanlar osojaj ezi askartadlar ez tuwmuslaryn Chozarlardan. Eliler - Chozarlar tyjyadlar; alar ajtmastlar „alaj” dahy „jo”. Wale tabulmastymo tiriler arasynda, Karajlar arasynda, andij bir, kajsy ajtyr jaryk da kerti sez bu jaryktiwił sormakta?

Janhy bitikler. Uflu Hazzan Szymon Firkowicz jazdy lech-tilde bitik „O Karaimach w Polsce” (Troki, 1938). Kawwanasy tiziwcinin edi berme bir-nece informacija Karajlar icin Lech-bijlikte. Bu kerekni bitik jachsny kyład. — *Jaakow Malecki* jazdy da bastyrdy Poniewieзде (1938) bitik: „Ištynhan tiuziuwlar”, kajsynda ornatty 20 massał da jir, kecirgen rus tilden (Kryłow, Puszkın, Lermontow). Ustalyhy J. Maleckinyn manynda poezijanyn biliwlidi uchuwułaryna „Karaj Awazynyn”. Kecirmekler, ornatkanlar sahynhan bitikte, astry jachsdytar. — Bilindik ki anda, Poniewieзде, jarykka cykty 2-ci kitaby „Onarmachynyn”. Nemedede bolatmajbiz ajtma anyn syjyndyrmahy icin bu sibbadan, ki ol janhy kitab jetmedi kolumuznu. Wale astry da kemsiz bijenebiz, ki ojatkan karaj sezi tapy andahy dzymatta kajnar dostlarny da tal-mahan iscilerni. Kiplik kolfaryna alarnyn!

R. Rafael Abkowicz, kajsy hazzanlyk etti Łuckada baslap 1929 jıldan, sajlahan kaldy hazzanba Wilnada da bu kinterde kaldyrdy Łuckany. Dzymat da kenesa kaldy hazzansyz.

„Turalmahy” Karajlarnyn. Ucka kaldyrdyk kiltkili chabarcykny, necik Rabban, kosup Niemicler karaj arabasynda, eltti any ari, kajda kiltki esed'. Biliwlidi ki Niemicler suwuk dostlarydlar Lech-bijliknin da konsulukta tabuladohac tyjylytyn buzadlar bižge tynclykny. Kep jollar bu kenderiwde cabad. Biri alardan — bu jaw tekmeđi otu isne separatyzmyn, kajsyn beslejdler dzanynda uluslar, tabuladohanlar azlykta.

Ospu atny atlandy bir ucur-kuwuwcu da hochsztapler Lilienfeld-Lenski, tuwhan Rownada (Wolyn walağatta). Jetdetip bu bijlikte kep dunjany, „kysyk” boldu anar bunda da kacty Niemic-jerine. Tabulup Lipskta (Leipzig) tanystandy ol aharahyba andahy ufus-socialistlernin Chemnitzerbe da kojdu anar sahys, ki klejdler ese Niemicler jadatma

Lechlerge, jachsý boľhyjd ojatma bunda turaľmahyn Karaj ulusnun. Jeľdewci jomakľady Chemnitzerge, ki Karajľarny bunda bard uľlu chaľk, ki aľarny bunda astry kystajdľar da bu tuwusľu ulus ancak tezed' boľusľuknu jandan, ki jasanhan koľba turaľma uturu bijlikke.

Niemic inandy bu jomakka da chaznasyndan partijanyn acty jeľdewcige kredyt basľamahyna bu isnin. Tegeď' oľ achca da tegeď'; jeľdewci inamľatad any, ki bary barad jachsý, ki oľ kojdu koľuna Karajľarnyn jasan, da mun-mun basľanyr turaľmak. Waľe barynar keľedi uc — aľdawahada. Niemicľer, keredohac ki Karajľar oľturadľar tync, basľadľar bilinme jantyn, kimďler oľ Karajľar, neće aľarny bard, necik kecinedľer? Da ucu bu aferanyn edi muzhuľ; Chemnitzer uľlu ujattan da acymaktan ezi kyľdy uc tirligine; Liliensfeld, kacadohac Niemic-jeřinden beri, tiľti koľľaryna cek-sakcyľarnyn da eltirildi. Kyľyndy bu basľyhynda bu jıľnyn. Da Karajľar ospu „turaľmak“ icin bilme bilmedľer da tujma tujmadľar. Bilindiler baryndanson gazetaľardan.

Jaakow Malecki (Poniewieź).

JAZDAHY KIEČIADIA

Jazdahy kiečiadia kioz juchlamyd,
Kopsaľtad biebařyn sahyľar.
Da juriak oľ fornu niemiad kľamyd,
Taľpunadľar anda sahynečľar.

Mun kajdanes urdu kunhurowba...
Kopsaľdy tynčľyhy kiečianyn.
Bir dak jandyľar chaz kiusowba
Umsunčľar tajahan řriaknin.

Kunhurľu awazy esitilmid...
Ertiadian řiridi kiečiadia.
Tek juriak tynčľychny okrom bilmid,
Jančľad miero kip awľarda.

— — — — —

Da kyjnajt mieni tiuľ kioriumlarbia
Bu tiuľiu jazdahy kiečianyn.
Giol... kermian... ařjaryk řuľduzľarba,
Otračľa řiry sanduhacnyn.

I. SORMAKLAR DA KARUWLAR

Necik indelesen?
Indelem Karajba...
Nebe tirifesen?
Etmekbe da czajba.

Katynny siwesen?
Eger ol semizdi...
Ułanny tezesen?
Busu kereksizdi.

Jaksymo jukłajsen?
Bunu bołalamen!
Kepmo sen sezlejsen?
Artyk tyjylamen.

Ananny syjłajsen?
Kacan ol beslejdi...
Tenrinni anłajsen?
Kacan kek-kekrejdi.

Kitapny ochujsen?
„Kartaha“ ojnajmen...
Boład ki solujsen?
Eger ne sanajmen.

On Sezni biłesen?
Ułandan tujdumen...
Kensaha kelesen?
Jołnu unuttumen!

Basynda aruwdy?
E... baryba bosty...
Bu duhru karuwdy?
Kułahym kołhosty...

II. MACI KYRYŁADY

Kujas jarytady, baryn issitedi,
Bary jasarady da bary bertedi,
Kuslar uckałajdłar, bałyk ojowłudy,
Satyr komuzlarba ormanlar tołudy.

Ektemli bahadlar tizler aslyklarba,
Cyrlaklar cuwłajdłar uwak tołhunlarba,
Inno bir Icusio astry kajhyrady,
Zawały tereñdi: maci kyryłady!

Kujruhu aljanmajd, kezleri jabukty,
Maci inkanady, kyckyrad: suwukty!
Icusio jilajdy, caclaryn izedi.
Maci kyryłady... muna uc keledi...

Maciuniu, maciuniu yndy kyryłasen,
Da meni eksizbe bunda kałdyrasen...
On jilfar seninbe dostlukta bołamen,
On jilfar seninbe bos isler kyłamen.

Ej, Icuń, tyńlano: inek buwulady!
Ber ma tync inekbe... maci kyryłady!..
Icusio jilajdy, macisin ebedi...
Ned' bu bołunady? kim any biłedil..

KONAKLYHY HADŻY-BABANYN HALICTE

Karajtar Halicte, bołup burun ułtu ceriwden ajyryłhanlar bijliknin cegibe eźge dzymatłardan, kajtarhan edifer dinlik tirlihinde ez chałyna, hec bołusluksuz jiraktahy karyndastaryndan.

Kełgeni Hadży-Babanyň Halicte ojatty tirlihin bundahy Karajłarnyn da sundu dzanłaryna ałarnyn janhy tirlik. Bu edi jazyn 1871 jilda. Hadży-Baba, ułtu tergewci awałykłarny, kajsy kecti ułtu kec-mekler da tergedi az nene bar karaj dzymatłarny bitin ummada, kledi tanyma da tergeme dzymatyn Karajłarnyn Halicte da keldi berige birden katyny była ta tirildi ortasynda dzymatymyzyn nendij ałty afta.

Tirlihi da kecinmekleri Karajłarnyn Halicte kerindi anar eźge, necik tirlihi Karajłarnyn kałdyk dzymatłarda. Anyn ici kłegi anyn edi bu tirlikke kiwirme nendijde ałsynmaklar. Bunun icin jomakłajdy biźge kici defter atałhan „Takkanalary Ewen Reszefnin dzymatyna Karajłarnyn Halicte wałajatynda Galicjanyn“. Bu defterni jarykka cy-hardy Dr A. Jellinek saharynda Wiedeńnin 1875 jilda. Sany janłarynyn defternin 15.

Bunda beremen awaz bu defterge, kajsynyn sararhan sıfcekleri jomaklarlar biźge keñesleri icin Hadży-Babanyň da anyn takkanalary icin dzymatyna Karajłarnyn Halicte.

„Oł defter oł ospu tizilgen Halicte jazma anda baryn ne ki ucałyr dzymatta. Bu jazys—sahync sondrahy dorga da bu koljazysy Ewen Reszefnin, kułunun bar Israelnin. Jazyłsyn bu sondrahy dorga, anyn icin ki bilgejler uwułlar, kajsyłary tuwarlar, da turarlar da kotaryrlar dahyn alārda ułanłaryna ezlerinin. Bijimiz, jiwretiwcimiz da ribbimiz oł chacham oł aziz da oł pir, jiwretiwci rastlykny da jiwretiwci Torany bar joharhy dzymatłarymyzda Krymda, Litwada da Lechistanda, tadzy basymyzyn Ribbi Awraham indelhen Ewen Reszef uwlu bijimiznin Ribbi Szemuelnin, ucmakta bołhaj, kajsy takkanalady tiz takkanalar injanłarynda oł aziz dinnin da jachsy middalar ez aralarynda, ki alar była birikkejler da ki bołmahaj hec ajryc arasynda alarnyn. Da kełgende oł dahyn dzymatymyzga, kajsy jirakrakty aramyzga biźnin da arasynda alarnyn, da kłegende ki usahajbiz dahyn bizde karyndastarymyzga eźge dzymatłarda dinlik da wałajatlyk adetlerimiz była biźnin, ajtty kep abajly deraszlar szabbatłarynda Bemidbarnyn, Nasonun, Bahaalo lechanyn, Szelach lechanyn da Korachnyn, da alaj ezi kininde mattan Torany, da kajrdy biźge sawahatyn ezinin tizime alnymyzda biźnin tiz da fajday takkanalar, kajsyłary była kendergejbiz ezlerimizni, kajrylmajynca alardan on jary hem son jary. Ki kabul ettik alarny haliden kajjam etme alarny, da dahyn urluhumuz biźnin cykkantary bełlerimiznin borclu bołhajlar kenderme ezlerin alar była, da sahyncłary taspołmahaj urlukłaryndan alarnyn. Da bułardyłar sezleri anyn oł tudzurhanlar sefer istine kara była, isi bar-makłarynyn anyn.

Tynłanyz, e uwułłary ulusumnun, kułak satynyz igitlik sezlerime, kajyrynyz kułakłarynyz ajtmakłaryna awzumnun, da esitkej siźni Tenri. Acajym maszallar była awzumnu, kotarajym awaldahy adetlerni, kajsyłary icin tujduk da bilebiz alarny, da atałarymyz biźnin kotar-

dylar biźge. Jasyrmajyk ułanlaryndan alarnyn sondrahy dorga, uwuflar tuwduruwcułar, da turarlar da kotaryrlar ułanlaryna ezlerinin".

Bundanson barady jergesi takkanałarnyn, kajsylarny ornatabiz bunda kyska sezde. Burunhusu alardan sezlejši oł suudałar icin da ički icin, kajsy bu dzymat arasynda kyłynyredi zamanynda bijenclerinin: chatna kyłmaknyn, kelesmeknin da tojnun. Tajanadohac sezleri isne Toranyn, oł kip uchuhan da din-biliwci kergizedi, ki bu adet kelmejši Jazystan, ki oł jätty biźge, alhandy konsularymyzdan — baslykstan Ismaellerden, sonda Chrystianlardan, ki bułaj kyłynmajdy enk kart dzymatynda Kałenin da eźgede dzymatłarynda Krymnyn, da bu kerektsiz ocahady. Ałyp bunu baryn eške, beredi takkanany oł ospunu: kyłmaska suudałar miłede, kelesmekte da tojda. Ancak kabuł etme keliwciłerni kuwus wina była da tislemcik tatlylyk była jemese bisirgen jemertka była, keşken dert tislemgę, har birisine. Da bu ki bołhaj kołunda har kisinin kuwus wina ałhyska, da esitkecek ałhysyn hazzannyn oł wina istine janhyrtkaj har birisi, ki oł kuwus kołunda, izlerin atasynyn oł ułannyn miłede, jemese izlerin chatannyn tojunda, kutlu sez była, da icme oł winany da tatma osoł oł tatlyny, da barma iwlerine syj była.

Ekiñci takkana—kelesmekke. Kotarady oł, ki kelesmek kyłynsyn minhahga kere, jazmahy była tenajłarynyn kelesinmeknin, birikmehi była ekside janłarnyn, ki bolmahajlar keleskenler kic etkenler. Da uchur oł kelesiwci „Biwrit har Sinaj”, ki kelin kelesmek była bołdu katyny była chatannyn da sanałady chaz chuppały katyn da ajyryłmasty getsiz.

Iciñci takkana—tojga. Chuppa kyłynyr jiwinde kelinnin bas japmaksyz da uchumaksyz „Jerae eł awadecha paułecha”, ki tiwił kyzłary kibik krymly Karajłarnyn, beklengentlernin jiwlerinde anałary kibik, kyzłary Karajłarnyn bu janlarda azat jirijdler, da har adam keredi alarny alaj ezi burun kelesmekten da chuppadan necik andan sortun. Da eger alaj — bu ałhys tiwildi ornunda. Ne icin chuppa kyłynyr jiwinde kelinnin da tiwił kenesada, anlatady takkana, ki jaramajdy katynkisiłerge kelme ortasyna kenesanyn, kajda tochtajdlar Sefer Toralar oł azizler, katynlyklary sartyn, sahat birisi alardan kenetelej bołur niddały da murdar eter jiwın Adonajnyn.

Tijedohac isin ilimeginin kyptylarba basyn kelinnin chaz jesirge ałhan katynnyn, necik bu kyłynyredi awaıhyda, kenes beredi kemisme any, ajtadohac bu sezlerbe: Da kesiniz kerti sert oł ospu kinden da arrak cajpamaska artyk boj kyzłarga oł kelinlerge chuppałarynda caclaryn, kajsylary kerkejtder alarny. Da jirisinler caclary była, ki berdi alarha oł tewa, elim kınlerinedejin.

Unutmady Hadzy Baba ez takkanałarynda ełceme jalyn hazzannyn isi icin anyn bijenc wachtynda, ki bolmahaj tałas oł jal icin har for, kacan kelse teleme any. Chuppa icin: chodza chatan telesin 3 ałtyn, ortacakly—2 ałtyn da mişkin—1 ałtyn; da rezut tabułady kołunda ribbinin tutma chuppany, negince chatan berir jalyn anyn. Jalı milenin: 2 ałtyn chodzadan, 1 ałtyn ortacaklydan da $\frac{1}{2}$ ałtyn mişkinden. Andij ezi jal atatmahy icin kyz ułannyn da kyrkmahy icin basynyn cockany, kajsynar tołdu jedi jıllar. Da eger kabuł etse kimde kim tałmidlerden jemese maskıllerden harszaa sojmakka, borclu bołur oł kabuł etiwci berme chacham basyna: chodza—4, ortacakly—3 da mişkin—2 ałtyn.

Uctahy sezleri burunhu ilisinin defternin bulardylar: Kenderiwci-leri istine dzymatnyn borc jatady bakma, ki bu takkanaŋar kajjam etiŋgejter. Da kim ki buzsar korany, tistegej any jŋan, da oŋ buzuwcu borclu boŋur berme dzurum telew—bir oka baŋawuz kenesaga.

Bunda keledter atŋary oŋ mohorŋawcuŋarnyn, da sondrahy mohorŋanhan—Ribbi Jeszua Josef Mordkowicz uwŋu Ribbi Moszenin.

Ekiŋci ilisi defternin kergizedi biŋge organizacijasyn dzymatnyn Halicnin oŋ zamanda. Bilinebiz andan ki dzymat oncaŋady R. Jeszua-Josefni Mordkowiczni (uwŋun R. Moszenin) aharaktykka da jiwretme-gine Toranyn, oŋdu aharahy bet dinnin ortasynda dzymatnyn („chacham oŋ aharak“). Boŋuŋlukka anar saŋŋahan edi eki eren: burunhu — R. Lewi Leonowicz (uwŋu R. Josefni), kajsy ataŋy: chazzan oŋ aharak da tereci, da ekiŋci—R. Zarach Leonowicz (uwŋu R. Szemuelnin), da busu ataŋy: chazzan oŋ ekiŋci da tereci.

Kendermehine dzymatnyn ezaraŋyk da waŋajatŋyk tirlikte saŋŋahan edi ic eren: aŋyndahy-Mordchaj Leonowicz (uwŋu R. Awrahamnyn oŋ szofetnin), Mordchaj-Szaŋom Mordkowicz (uwŋu R. Moszenin) da Zacharja Abrahamowicz (uwŋu Szemuelnin). Isi oŋ kenderiwciŋernin edi bakma ki bar oŋ takkanaŋar da adetler kyŋynhaŋar, bary tiz da usaŋdohanga kere; bakma kenesany da zeretni, dahy jiwretmehin uŋanŋarnyn da eŋge kereklerin dzymatnyn.

Da bar dzymat — chaz bir adam — bawŋandy sakŋama da kyŋma baryn necik jiwretti Hadŋy-Baba: kyŋma jaŋbarmakny har kin, dzuwat bermek byŋa kabuŋetken awzundan Hadŋy—Babany; kabuŋ etme sa-tyr izler byŋa bar neni, ki bujursaŋar hazzanŋary da kenderiwciŋeri dzymatnyn sakŋama da kyŋma, da uturu turmaska aŋarha. Da eger kim tynŋamasa da kyŋmasa aŋaj, boŋur dzurumu anyn: 1, ajyryŋy oŋ dzymattan, 2, kelmeŋti kenesa iwge, 3, soŋulmasty anar nemede da islenmesti anar hec nerse kerekli dinlik nerseferden, negince ki kaj-tyr jachsya da berir borcun dzurumunun—bir funt baŋawuz kene-saga jemese artyk, uturu katyŋyhyna oŋ injannyn boŋur uŋuŋuhu oŋ dzurum telewnin.

Sondrahy sezleri oŋ bawŋanmaknyn bulardylar: Bar bunu kabuŋ ettik jachsya kŋegimiz byŋa da birikmehimiz byŋa hec kic etmeksiz, kergenimizde ki barysy bu jachsyzga biŋzin da faŋdamyzga. Da kel-dik mohorŋama atŋarymyzny 9-cu kininde ajynyn siwannyn 5631 jilda. Bunda turadŋar mohorŋary dzymat elnin. Da enk ucta tabuŋad sezi Hadŋy Babany: „Haribmen men Ewen Reszeŋ oŋ jerde oŋ ospu, da kulakŋarym tujadŋar da kezlerim keredter bar oŋ sezlerni oŋ istrek sahyŋyŋanŋarny, da osoŋ mohorŋaryn aŋarnyn jachsusy byŋa kŋekle-rinin. Kerdim da bijendim ki barŋary siwiwciŋeri Torasynyn Adonaj-nyn micwaŋaryn Anyn siwedter astry...“

„Sandyr aŋarha da jachsya boŋhaj aŋarha bu dunjada da etoŋ dun-jada. Boŋuŋuhu Tenrinin boŋhaj birgesine aŋarnyn. Tiri boŋhajŋar, ja-jyŋhajŋar da artkajŋar joŋduzŋary kibik oŋ kekŋernin keplikke, uzunu-hunda kinlerinin begewrejdohanŋar da jasaradohanŋar“.

Bu aŋhysy byŋa pir da kep zechutŋu Hadŋy-Babany tigenedi sahyŋhan defter.

BITIK DA KARUW.

Kabuł ettim bitik, kajsyn uchuwcułar tabarłar asahartyn. Kojadohac eške, ki oł katyłady awur da syzławłu jarany, kajsy kajhyrtad tiwił birni bizden, ornatamen bunda oł bitikni birden menim karuwumba. Karuw beremen tiwił karajca, inno lech tiłde, kyładohac bułaj: 1° anyn icin, ki kabušetken bitik jazhandy oł tiłde da 2° biłedohac, ki tiwił bar jigıt eł aramyzda anłajd tuwhan sezin. Da kłegijdim, ki barłary bunu uchuhajłar.

Kołhyjdym uchuwcułarymny awaz ijme jazhan icin oł bitikte. Hadir kołba ornatymen oł awazłarny kelesi kitabynda bu wachtłyknyn.

I.

. 24 marca 1938 r.

Szanowny Panie Redaktorze!

Zwracam się do Pana w sprawie, którą uważam za doniosłą i wymagającą poruszenia. Wiem, że Pan żywo się interesuje sprawami karaïmskimi, poświęca im dużo czasu i pracy i porusza je w swoim czasopiśmie. Tej jednak sprawy, o której chcę tu mówić, Pan—zdaje się—jeszcze nie poruszał. Nie wiem, czy świadomie Pan unika tej kwestji, czy też w kolejności omawianych przez Pana zagadnień nie przyszła jeszcze na nią kolej? Ja osobiście sądzę, że jest to kwestja pilna i żywotna.

Bez dłuższych introdukcji przystępuję do rzeczy. Jak się Pan zapatruje na mieszane małżeństwa (Karaïma względnie Karaïmki z osobą, należąca do innego wyznania)? Czy Pan je potępia? czy toleruje? Czy też uznaje to zjawisko w warunkach naszego życia (podkreślam wyrazy: w warunkach naszego życia) za normalne?

Moje otoczenie i moi znajomi (mam oczywiście na myśli środowisko karaïmskie) rozmaicie na tą sprawę się zapatrują: jedni potępiają, inni godzą się bez oburzenia.

Czy mam Panu powiedzieć, że nie jestem w tej sprawie zaangażowana osobiście? Moje życie osobiste jest już, że tak powiem, urządzone. Lecz, jako jednostka ze społeczeństwa karaïmskiego, pragnęłabym wywlec to zagadnienie z za ciemnej i zakurzonej kotary niedomówień i szeptów na światło dzienne i postawić otwarcie pytanie:

— Jeżeli nie da się pogodzić wymogów tradycji z wymogami życia — co ma przeważać przy urządzeniu życia osobistego? Czy wrodzone u człowieka dążenie do szczęścia osobistego? czy też wzgląd na zachowanie „czystości krwi”? Czy winien Karaïm przez całe życie pozostawać na ciasnym rodzimym podwórku, zadawalając się tym, co to miniaturowe podwórko dać mu może? Czy też ma prawo w poszukiwaniu szczęścia osobistego wyruszyć w szeroki świat, gdzie oddech jest głębszy, a widnokrąg obszerniejszy?

Te pytania oddaje Panu pod rozważę, w przypuszczeniu, że zechce Pan na nie odpowiedzieć. Nie zależy mi na odpowiedzi listownej. O ile uzna Pan za wskazane dać odpowiedź w swoim czasopiśmie,

to i owszem: tym Pan tylko przysłuży się sprawie, gdyż — powtarzam — sprawa ta nie jest moją osobistą sprawą, lecz ogółu naszego społeczeństwa.

Pełna szacunku i poważania dla Pana

N. N.

II

Łuck, dnia 25 sierpnia 1938 r.

Szanowna Pani!

List Pani otrzymałem wczesną wiosną, gdy jeszcze bzy nie kwitły. Tak się jednak ułożyły okoliczności, że odpowiadam Pani dopiero teraz, w okresie zbliżającej się jesieni, kiedy już pola są gołe, a ogrody pełne dojrzałych owoców. Lecz zwłoka ta nie wpłynie ujemnie na aktualność zagadnienia: czas pracuje na jego korzyść, i z każdym miesiącem, z każdym dniem staje się ono bardziej palącym.

Odpowiadam Pani — zresztą zgodnie z Jej życzeniem — z tego miejsca, dzielając w zupełności Jej pogląd, że sprawa ta winna być traktowana z punktu widzenia społecznego. Zresztą do takiego właśnie podejścia do sprawy uprawnia mnie i ta okoliczność, że prócz Pani listu otrzymałem w międzyczasie jeszcze parę listów od innych osób, które również proszą o naświetlenie tej sprawy. Dowodzi to, że ona już dojrzała do omówienia.

Poruszona w liście Pani kwestia nie jest dla mnie czymś nowym. Od wielu-wielu lat (od dalekich lat mej młodości) zastanawiałem się nad nią, w swoim czasie zabierałem w tej materii głos w czasopiśmie „Karaimskaja Żiźń”, niejednokrotnie próbowałem wyciągnąć z mych rozważań nad tym tematem pewne wnioski o charakterze ogólnym. A jednak mimo to wszystko (muszę to szczerze wyznać) gotowej odpowiedzi na to zagadnienie nie posiadam.

Sprawa jest nader skomplikowana ze względu na osobliwe warunki życia karaimskiego. Ujmując zagadnienie teoretycznie, oczywiście, należałoby przyjąć zasadę, że mieszane małżeństwa są zjawiskiem niepożądanym, gdyż w tej drodze zatracają się jedynolitość krwi i słabnie oporność organizmu narodowego na obce wpływy.

Lecz niema w świecie zasady (chyba prócz dziesięciorga Przykazań Bożych), któraby bezwzględnie obowiązywała i wszędzie miała zastosowanie. Warunki naszego bytowania są tak odmienne, tak niezwykłe, powiedziałbym — tak koszmarnie, że zasady, gdzieindziej bardzo dobre i słuszne, u nas nie zawsze mogą mieć zastosowanie. Czym jesteśmy? Szczyptą soli, rzuconą w morze; garstką ludzi, otoczoną oceanem ludności innego pochodzenia i innych wierzeń religijnych. Jak w tych warunkach uchronić „czystość rasy”, jeżeli wogóle nie sposób uchronić się od ostatecznej zagłady...

Wiadomo, że w tych wypadkach, kiedy życie i tradycja stoją przeciwko sobie po różnych stronach bariery, rzadko zwycięża tradycja. W sprawach mniejszej wagi, owszem, życie niekiedy — przez sentyment — czyni ustępstwa na rzecz tradycji. Lecz w sprawach istotnych życie jest nieustępliwym partnerem. A cóż może być istotniejszego nad szczęście osobiste człowieka? nad prawo jego do wolnego wyboru towarzysza czy towarzyszki życia? nad dążenie jego do

urządzenia życia rodzinnego?... Skoro człowiek nie może te dążenia osiągnąć na „ciasnym podwórku rodzimym” (używając określenia Pani), zdawałoby się niewątpliwym prawo jego, wolnego człowieka, do przekroczenia granic tego podwórka i szukania szczęścia gdzieindziej.

Lecz tu właśnie zaczyna się dramat takiego „poszukiwacza szczęścia”. Cały świat jest podzielony na „podwórka” większe lub mniejsze. Każde z nich jest odgrodzone od innych i to nie zawsze parkanem niskim i przewiewnym, częściej wysokim murem lub zasieką z drutu kolczastego. I oto zjawia się przybysz, który opuścił rodzime podwórko z zamiarem urządzić sobie gniazdo gdzieindziej. Nowe i obce otoczenie wita go chłodem i rezerwą, jeśli nie wręcz wrogo, i to często powoduje tortury moralne i zatrzuwa człowiekowi życie. Dlatego też takie wędrówki „po szczęście” nie mogą być z lekkim sercem zalecane. Jest to ostateczność — w braku innego wyjścia. Niestety, trzeba liczyć się z tym, że ostateczność ta z biegiem czasu coraz częściej zaglądać będzie do naszych drzwi. I niema tu miejsca na oburzenie, niema moralnego tytułu do potępienia jednostek, szukających wyjścia z potrzasku, w którym znalazły się wskutek należenia do społeczeństwa, zachwianego w swych podstawach życiowych.

A tymczasem jest źle, bardzo źle. Odsetek starych kawalerów i starych panien w niektórych gminach jest wprost zastraszający. Jest to widomy znak tego, że zboczyliśmy z drogi życia i staczamy się na dno upadku. Lecz — czy to wskutek jakiegoś niezrozumiałego przesądu, czy też hołdując jakiejś etykietce chińskiej — unika się otwarcia tego postawienia kwestii. Czyż to nie dziwne! Nasz dom, nasz wspólny dach pali się, dym gryzie oczy, zwęglone krokwie lecą nam na głowę, a my? My udajemy, że wszystko jest w najlepszym porządku, żyjemy sobie wesoło pogwizdując, snujemy nawet plany na przyszłość. Nikt niema odwagi krzyknąć: „gore!”

Nikt?... W takim razie ja — w poczuciu mego obowiązku społecznego — będę tym śmiałkiem, czy też tym nierozsądnym, który zakłóci prawdziwy czy też udawany spokój naszego społeczeństwa i zawołam sakramentalne:

— Gore!..

Wiem zgóry, jaki oddźwięk wywoła mój głos. Powiedzą mi, że jeszcze nie jest tak źle, że jeśli przetrwaliśmy dotychczas, to utrzymamy się i nadal, byle tylko trzymać nerwy na wodzy i uzbroić się w puklerz wytrzymałości. Znam te argumenty, lecz nie przekonają mnie one. Wytrwałości nam nie brak. Los, poskapiwszy nam przyszłowiowego łutu szczęścia, wynagrodził nas ogromną wytrwałością, niezbędną zresztą do dźwignania ciężkiego krzyża, który spadł na nasze barki. Ślady tej wytrwałości widnieją nietylko na gościńcu życia; nie brak ich nawet tam, gdzie życie się kończy. Na cmentarzu łuckim spoczywają, tworząc liczne grono, stare panny, które swym życiem zadokumentowały swoją bezgraniczną, zaiste „karaimską” wytrwałość, wyrzekając się radości życia i słodkich trosk macierzyństwa — dla chwały tradycji. By tylko zachować wierność „rodzimu podwórku”!

Czy to wyrzeczenie się szczęścia osobistego było naprawdę niezbędne? Czy te łyzy potajemne, oplakujące uciekającą młodość, były ożywczą rosą dla naszego zwiędłego społeczeństwa? Nie, po trzykroć nie!.. Cała groza sytuacji w tym właśnie tkwi, że ofiary te były i są zupełnie niepotrzebne. Można życie oddać za ideę, ale za ideę budu-

jąca, tworzącą nowe wartości. Lecz jakże niewymownie smutno składać ofiarę z życia martwemu przesądowi...

Że przetrwaliśmy do dziś, że jeszcze istniejemy (powiedziałbym, wbrew prawom natury), to rzeczywiście zakrawa na cud. Lecz „cud” ten tłumaczy się tym, że do jakiegoś czasu korzystaliśmy z kapitału, nagromadzonego przez naszych przodków. Kapitał ten zebrali oni zawdzięczając patryarchalnemu trybowi ich życia. Wówczas Karaimi trzymali się w kupie, kojarzyli się za młodu i to według woli rodziców. Małżeństwo miało zwykle kilkoro dzieci. W ten sposób tworzył się wał ochronny, broniący wysepki karaïmskie od zagłady; gromadził się fundusz żywej siły, który stopniowo topniał w ciągu późniejszych pokoleń, przy zmienionych warunkach życia.

Już nasi ojcowie nie pomniali tego funduszu dziedzicznego, „zjadając” go potrochu. Owczy pęd młodzieży do większych centrów w poszukiwaniu łatwiejszego zarobku, jaki zaznaczył się w drugiej połowie ubiegłego stulecia, spowodował zmniejszenie się liczby małżeństw i zachwiał równowagą struktury gmin karaïmskich. To było początkiem końca. Wojna i lata wymuszonej tułaczki dokończyły destrukcji. Teraz zużywamy resztki owego „kapitału”.

Życie nie cofa się wstecz. Teraźniejsza młodzież ma całkiem inne poglądy na życie, aniżeli mieli przodkowie. Chce mieć wolny wybór w sprawach sercowych i małżeńskich. A z tym „wyborem” w naszym przereźdzonym społeczeństwie jest zupełnie tak, jak z towarem w sowieckiej kooperatywie. Człowiek potrzebuje butów, jemu proponują szczoteczkę do zębów. Kończy się na tym, że większość, nie godząc się na nabycie szczoteczki, pozostaje bez butów, a bardziej zdecydowane jednostki udają się do innej, zasobniejszej „kooperatywy” i tam dostają to, co im potrzebne i co się im podoba... Trudno, tak ono jest, i niema tu miejsca na złudną nadzieję, że *jakoś to będzie*.

Zapyta napewno Pani: jaka jednak jest konkluzja? Jakie wyjście z sytuacji? Odpowiem Pani również pytaniem:

— Czy słyszała Pani o sytuacjach bez wyjścia? O ślepych zaułkach, nigdzie nie prowadzących?

Zdaje mi się, że w taki właśnie „ślepy zaułek” zapędziła nas tajemnicza siła dziejów. Wyjście z sytuacji byłoby możliwe tylko w związku z gruntowną przebudową naszego życia i naszego światopoglądu. Z taką przebudową, któraby nierozzerwalnie związała nas, Karaïmów, z bliskim nam z krwi narodem (uwazamy się przecież za narodowość turecką) i położyła kres naszemu osamotnieniu i temu stanowi rzeczy, w którym my, rozbitkowie z nieznanego okrętu dziejowego, stanowimy nazewnątrz — muzealny okaz drobnoustroju etnicznego, nawewnątrz zaś — bractwo stuprocentowych, jakkolwiek przez żaden kalendarz niezannotowanych, męczenników... Innego wyjścia nie widzę; pusczenie bowiem wodzy na łaskę losu... (co my teraz czynimy) wprawdzie zbliża nas do wyjścia z sytuacji, lecz inną drogą — *via tamten świat*.

Stąd słyszę oburzenie moich rodaków. — Jakto! wołają. Pan proponuje jakiś „Anschluss”? Czy pan wie, jakie to pociąga za sobą skutki dla strony słabszej?

— Owszem, wiem. Lecz słysząc nasz krótki, astmatyczny oddech, lecz mając przed oczyma martyrologię setek złamanych żywotów — myślę o ratunku. A skoro się szuka ratunku — nie przebiera

w środkach nawet najbardziej przykrych. Zresztą—i muszę to z całym naciskiem podkreślić—nie uważam siebie za wyrocznię w tej sprawie. Widziałem swój obowiązek tylko w poruszeniu tego bolesnego problemu, wyciągnięciu go na światło dzienne, co też z ciężkim sercem uczyniłem. Rozstrzygnięcie nie należy do mnie.

Kończąc ten list, miło mi przesłać Pani wyrazy uznania za skierowanie mej uwagi na powyższe zagadnienie. Przekonany jestem, że wzbudzi ono zainteresowanie czytelników tego pisma i wywoła ich głosy. Kto wie, może w starciu zdań i poglądów błysnie ta zbawienna iskierka, która wskaże nam wyjście z tego impasu.

Z wyrazami szacunku

Aleksander Mardkowicz.

MOEDLER DA JANHAJLAR 5699 JILDA

(25.IX. 1938—14.IX. 1939)

J A N H A J Ł A R:

1. Ajryksy aj (Tiszri) — jichkin	25.IX. 1938
2. Kiz aj (Cheszwan) — ortakin	25.X. „
3. Sohumi aj (Kislew) — chankin	23.XI. „
4. Kys aj (Tewet) — ajnekin	23.XII. „
5. Karakys aj (Szewat)— jichkin	22.I. 1939
6. Sujunc aj (Adar) — ortakin	21.II. „
7. Artaryk aj (Nisan) — chankin	22.III. „
8. Kurałaj (Ijar) — ajnekin	21.IV. „
9. Baskuskan (Siwan) — szabbat	20.V. „
10. Jaz aj (Tammuz) — jichbaskin	19.VI. „
11. Ułahaj (Aw) — ortakin	18.VII. „
12. Cirik aj (Ełul) — chankin	16.VIII. „

M O E D Ł E R:

Jom Terua — 1hu Tiszri	— jichkin	25.IX. 1938
Jom Kippur — 10cu Tiszri	— ortakin	4.X. „
Sukkot (1 hu kin)— 15ci Tiszri	— jichkin	9.X. „
Szemini aceret — 22ci Tiszri	— jichkin	16.X. „
Pesach (1 hu kin)— 15ci Nisan	— chankin	5.IV. 1939
Szewii aceret — 21ci Nisan	— ortakin	11.IV. „
Szawuot — 9cu Siwan	— jichkin	28.V. „